

MASARYK, Matej: ZABUDNUTÝ SVET. PRÓZA JANKA ALEXYHO V ROKOCH 1914 – 1930. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017. 186 s.

Jana Števlíková

Literárne dielo Janka Alexyho (1894–1970), prozaika ťažiskovo situovaného do medzi-vojnového obdobia slovenskej literatúry, nebolo doposiaľ témou samostatnej monografie. Okrem heslovitých charakteristík v slovníkoch spisovateľov či krátkych medailónov v rôznych vydaniach dejín slovenskej literatúry sa ním zaoberali iba čiastkové či príležitostné štúdie (výberovo napr. Ján Gregorec, Vladimír Petřík, Daniel Šulc, Michal Habaj). Túto literárnohistorickú medzeru však najnovšie dopĺňa, hoci len do istej miery, kniha Mateja Masaryka *Zabudnutý svet* s podtitulom *Próza Janka Alexyho v rokoch 1914–1930*. Knižná publikácia, ktorá je dopracovanou verziou dizertačnej práce obhájenej na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, si kladie za cieľ predstaviť spisovateľa a jeho tvorbu čo najkomplexnejšie a aj v širších (dobových, životných, smerovo-poetologických) súvislostiach, no tým, že sa sústreďuje len na istý vymedzený časový úsek, zároveň naznačuje potenciál ďalšieho výskumu.

Štruktúra monografie vychádza zo zámeru priblížiť tvorivú osobnosť J. Alexyho v priestoroch jeho literárnych, výtvarných aj spoločenských aktivít predovšetkým v dvadsiatych rokoch 20. storočia. M. Masaryk pracovne vydeľuje tri fázy Alexyho prozaickej tvorby, pričom každej z nich venuje jednu časť svojej knihy. Začína obdobím pred rokom 1918, čo je čas prvotín. Druhá fáza, vymedzená rokmi 1918–1924, ukazuje J. Alexyho ako autora postupne si budu-

júceho vlastnú umeleckú a spoločenskú pozíciu. Tretí tvorivý úsek spadá do rokov 1924–1930 a je prezentovaný ako autorovo vrcholné obdobie. V jednotlivých častiach M. Masaryk zoznamuje čitateľa najskôr so súvekou životnou situáciou autora a až následne sa koncentruje na jeho literárnu činnosť. Vychádza pritom nielen z literárnohistorických štúdií a článkov, ale zhodnocuje aj žáner dobových recenzií, pracuje s autorovou korešpondenciou a široko využíva tiež jeho pamäti. I keď sa venuje len istej časti tvorby J. Alexyho a aj tú delí na samostatné fázy, opakovane upozorňuje, že berie do úvahy súvislosti s celým jeho dielom. Súčasťou monografie je prehľadné kalendárium života a diela J. Alexyho a obrazová príloha.

Časť *Predprevratové juvenílie* sa zameriava na autorove literárne začiatky v čase pred vznikom prvej Československej republiky, keď pracoval ako lekárnický praktikant v Prievidzi. Hoci sa v Alexyho autorskej bibliografii uvádza ako vôbec prvý publikovaný text próza *Bača spod Haličského zámku*, údajne uverejnená v roku 1911 v budapeštianskom časopise *Kresťan*, túto informáciu sa M. Masarykovi nepodarilo potvrdiť a próza ostáva nateraz neznáma. Pracoval však s piatimi Alexyho textami, ktoré vyšli v rokoch 1914 a 1915 v nitrianskych politických novinách *Nyitrvármegye (politikai ujság)* v maďarčine: *Hracie hodiny* (1914), *Hitler* (1915), *Garbiarsky majster Hrdzavý* (1915), *Zuzka* (1915), *Proletárske duše* (1915). Na zákla-

de analýzy považuje tieto maďarské prvotiny, stojace ešte mimo kontextu slovenskej literatúry, za autonómne literárne texty, v ktorých sa „dajú identifikovať jasné prieniky s autorským rukopisom povojnových próz“ (s. 23).

V druhej časti *Vstup do prvých rokov novej republiky* opisuje M. Masaryk život a tvorbu J. Alexyho v období medzi rokmi 1918 – 1924, keď študoval v Prahe, pôsobil ako redaktor v časopise *Svojet* a absolvoval tiež študijný pobyt v Paríži. V danom čase získal mnohé kontakty a publikoval v rôznych periodikách. M. Masaryk označuje Alexyho umelecký vývin v týchto rokoch za značne pomalý, i keď esteticky oceňuje viaceré prózy, ktoré vtedy napísal (*Posledné pozdravenie, Šliffér, Náš strýko, Pán profesor Mrkvička, Ondrejko*). Medznikom, ktorý ukončuje túto fázu, je knižný debut *Jarmilka* z roku 1924.

Tretia časť *Rozvraty a návraty v druhej polovici dvadsiatych rokov* sa viaže na Alexyho bratislavské pôsobenie a najmä na jeho styky s umeleckou bohémou, ktorá sa združovala okolo Tida Jozefa Gašpara a miestom jej stretnutí bol známy bratislavský hostinec Zlatá fantázia. Túto etapu chápe M. Masaryk ako vrchol autorovej literárnej tvorby. Vybraný časový úsek ohraničuje jeho treťou prozaickou zbierkou *Veľká noc* (1930).

V časti *Záver* M. Masaryk rekapituluje zistené skutočnosti a sumarizuje interpretačné zistenia. J. Alexyho charakterizuje ako spisovateľa „osobne výrazne previazaného so svojím písaním, (...) s jeho vlastným prežívaním a životnými osudmi“ (s. 155). Práve z tohto momentu odvodzuje aj „najpoprednejší determinant Alexyho tvorby“, a to „autorov vcelku priamočiary vzťah k tematizovaným skutočnostiam (a ich potenciálnej látkovej podstate), respektíve jeho emocionálne rozpoloženie v čase napísania jednotlivých textov“ (s. 158). Za ďalšie určujúce momenty Alexyho prozaickej tvorby označuje „miestami až terapeuticky pôsobiacu snahu o sebauvypoved“ a „náladovú modalitu“ (s. 158). Alexyho dielu v súhrne dokonca pripisuje akýsi „svojrázny charakter“ (s. 159), pričom na „Alexyho špecifiká“ odkazuje opakovane (napr. znova na s. 161).

Hoci by sa Alexyho tvorba mohla na prvý pohľad javiť ako jednoliata, podľa M. Masaryka „pri pohľade na celok môžeme vidieť živé, až chaotické prúdenie rozličných estetických, náladových, kompozičných a iných tendencií“ (s. 157). V Alexyho textoch z dvadsiatych rokov 20. storočia – čiže v prácach z jeho tzv. vrcholného obdobia – sa prelínajú realistické, na tradíciu orientované prvky s modernistickými tendenciami odkazujúcimi na impresionizmus, symbolizmus, dekadenciu, novoromantizmus i expresionizmus. Zároveň v nich ale dochádza k istému prevrstvovaniu: kým najskôr prevažuje modernizmus, neskôr sa dominantným stáva realizmus. Tieto prechody možno sledovať na línii od subjektu k objektu, od lyrickosti k epickosti, od konotácie k denotácii či od priameho rozprávača k personálnemu rozprávačovi. M. Masaryk na viacerých miestach súhlasí s názorom o slabej či nízkej estetickej hodnote či kvalite viacerých Alexyho textov, v kontexte literárnohistorického mapovania však upozorňuje na potrebu reflektovať tak jeho dobovú pozíciu v slovenskej literatúre, ako aj vysvetliť pozadie „implicitného podceňovania“ (s. 156) jeho tvorby. „Znovupredstavenie“ autora sa tak stáva kľúčovým autorským gestom monografie.

Prístup M. Masaryka možno označiť ako tematicko-chronologický, s dôrazom na úzke prepojenie aspektov prehľadovosti a problémovosti. Línii literárnohistorického výkladu dopĺňa interpretačným čítaním vybraných textov. Okrem autorových umeleckých textov pracuje aj s korešpondenciou a memoármi, do sekundárnej literatúry navyše zahrnul okrem literárnohistorických prác takisto umeleckohistorické publikácie o Alexyho pôsobení v oblasti výtvarného umenia.

M. Masaryk formuluje viaceré zaujímavé postrehy, napr. v spojitosti s Alexyho autobiografickosťou, typom pasívnych literárnych postáv s vlastným mikrosvetom, zaoberá sa dôležitou literárnej postavy ženy v jeho prózach a najmä funkciami priestoru a topom hniezda. Usiluje sa pomenovať momenty, v ktorých sa dá tvorba J. Alexyho označovať za modernistickú a v ktorých, naopak, za

realistickú. Prostredníctvom analýz ukazuje, že autora nie je možné vnímať poetologicky jednoznačne, pretože sa pohybuje medzi subjektívno-modernistickým a objektívno-realistickým pólom. Pre túto nejednoznačnosť, resp. variabilnosť patrí J. Alexy medzi autorov, ktorých literárny historik Michal Habaj označuje skupinovým pojmom „druhá moderna“ (v rovnomennej monografii *Druhá moderna* z roku 2005), no nie je súčasťou jej jadra, ale je viac situovaný na jej okraj.

Monografia *Zabudnutý svet* je jasne a prehľadne koncipovaná, v rámci jednotlivých častí prináša plynulý prechod od životopisných pasáží k interpretácii diel či k analýze vybraných problémov. M. Masaryk zachytáva problematické

polohy literárnej tvorby J. Alexyho, ale súčasne vyzdvihuje jej pozítiva (napr. za najkvalitnejšie, t. j. esteticky najúčinnnejšie, umelecky najprepracovanejšie a stále „živé“ pokladá prózy *Posledné pozdravenie*, *Sokovia*, *Kôň*, *Emmy*, *Posmrtné masky* a *Zapalovač lámp*). Ako produktívne pre ďalšie bádanie vidí nasmerovanie na analýzu prepojení medzi Alexyho literárnou a výtvarnou tvorbou či osvetlenie vzťahu medzi jeho prózami a neskoršími spomienkami. Hoci zúženie témy na relatívne krátke obdobie spisovateľovho života, s ťažiskom na dvadsiate roky 20. storočia, môže pôsobiť ako odklon od pôvodne zamýšľaného projektu celostnej monografie typu „život a dielo“, je dobrým východiskom pre nastavenie ďalších výskumných plánov autora monografie.

Mgr. Jana Števlíková
Katedra slovenskej literatúry
a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity
Komenského
Gondova 2
811 09 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: jana.stevlikova@gmail.com